

**Gijs van Reeuwijk –
19 Geschiedenis Am. Windmotoren
plus behoud en subsidieregeling**

Ed van Gerven:

Gijs, we komen nu op een onderwerp, wat je toch eigenlijk wel na aan het hart staat. Dan gaat dan om de Amerikaanse windmotoren. Vooral in Friesland hebben er veel gestaan en eigenlijk was jij al van jongs af aan heel erg geïnteresseerd in die waterbeheersingswerktuigen. Kun jij kort vertellen wat de Amerikaanse windmotor is, waar ze vandaan komen en welke rol ze eigenlijk hebben gespeeld in jouw carrière en waarom je ze zo belangrijk vond om ze te behouden.

Gijs van Reeuwijk:

Ja, nou kijk de Amerikaanse windmolen, ja kijk de naam zegt het Amerika, de oorsprong ligt in Amerika en dat ligt eigenlijk midden 19e eeuw, toen ging men in Amerika die grote wildernis eigenlijk ontginnen voor vee en daar was tekort aan drinkwater voor het vee. Dus men zocht mogelijkheden om molens te bouwen, molens werden toen gebouwd, om van grote diepte water op te pompen om het vee water te geven. Gras was er wel maar het vee had ook water nodig. Dus dat was een economische drijfveer. Nou we zagen ook natuurlijk, kijk tweede helft 19^e eeuw, heel veel mensen emigreerden, ook vanuit Friesland en andere delen, naar Amerika om daar het geluk te zoeken en geld te verdienen. En toen kwamen ook die berichten, van jongens, kijk wij hebben die in Amerika moderne, dat waren toen heel moderne, stalen molens met heel veel wiekjes. Zou dat misschien niet eens wat voor Nederland zijn? Hè, die zitten er nog met twee van die ouderwetse traditionele molens. Nou, het was met name Bakker uit Elst, daar gingen neven, ik geloof dat het neven waren ofzo die dan naar Amerika gingen en die kwamen met die reclames en die zeiden, nou, Bakker dacht, nou laat er maar eens één of twee overkomen. Dus die liet een paar van die Amerikaanse windmotoren overkomen en die zette, die maakte houten pompen, blokken makelij, masten makerij hadden ze, en die dacht, nou dat is misschien een leuke extra handel. Die bouwde die molen, maar dat werkte eigenlijk niet met het Nederlandse klimaat. We hadden te veel stormen, plus die windmotoren waren gebouwd om van grote diepte water, kleine hoeveelheden water op te pompen. En hier in Nederland willen wij eigenlijk van kleine hoogtes veel water verpompen. Een ander principe. Nou, die Bakker die paste toch die molens aan en die wist er eigenlijk toch wel een, iets te maken, wat eigenlijk heel goed, bijna automatisch kon werken en goed in de plaats kon komen voor kleine molentjes. Later kwam ook nog weer een Duitse fabrikant, die het wat meer op een industrieelachtige manier oploste. De Herkules windmotoren. Nou en dat type molen, daar was in bepaalde manier ontzettend veel behoefte aan. En dan zien we met name, bijvoorbeeld als we Friesland zien, met veel kleine polders, boerenpolders, dus een boer had zijn eigen polder. Geen polderbestuur, maar een boer of twee boeren hadden een eigen bemalingsgebied. Ook daar zat natuurlijk arbeid, want die traditionele molens, zoals een spinnenkopmolen was wel leuk, maar dan moet je wel de boerenknecht die moest, in de herfst was hij veel tijd kwijt om het molentje te laten draaien. Dus op die punten, waren juist de windmotoren, die konden automatisch werken, ontzettend in het voordeel. Minder onderhoud nodig. Ze waren best wel wat duur, maar ja daar werd toch in geïnvesteerd en elektrische bemaling of diesel bemaling, ja dat was toen nog niet aan de orde. Elektrificatie op het platteland, dat stond nog in de kinderschoenen. Dus voor de oorlog, zijn er veel van die dingen gebouwd en ik denk dat er toch in Friesland, toch wel tussen de 1000 en 1500 gestaan hebben. Dus dat is toch substantieel, dat zijn de grote hoeveelheden. Ik denk ook in de rest van het land hebben er heel veel gestaan. Nou, dan zie je in de rest van het land daar is die elektrificatie en zo, dat komt al op. Dus voor de Tweede Wereldoorlog verdwijnen ze alweer. Hebben ze er vijventwintig jaar, dertig jaar gestaan. Hier in Friesland hebben ze toch echt wel tot de jaren zeventig/ tachtig nog aardig doorgewerkt en dan komt daar eindelijk toch ook het einde. Ja, dan zie je eigenlijk de situatie dat ik hier voor het eerst tegen die windmotoren aanliep. En ik zei het zelf al, dat ik al lang met molens bezig was en als hobby had ik al eens een keer een klein tweewiekig molentje gebouwd dat elektriciteit kon opwekken. Stond op een paal, kon je in de tuin neerzetten en kon je stroom mee opwekken. Nou, hartstikke leuk, maar ja, vrij klein. Toen ben ik dus in 1980, toen wij hier in Friesland kwamen wonen, toen dacht ik nou zo'n windmolen vind ik ook wel eens leuk om stroom op te wekken. Was ook een

beetje de gedachten van die tijd. Dus ik ben daar eens in de buurt gaan rondkijken. Nou daar stonden nog diverse windmotoren, die stonden er nog. Dus ik uiteindelijk eens bij een boer. Ik zei joh, ik geloof dat ik er vijfhonderd gulden voor betaald heb. Hè...

Ed van Gerven:

Ja, ja.

Gijs van Reeuwijk:

...vijfhonderd gulden aan die jongen en dan mag die windmotor mee. Nou, best zegt die boer. Hij hielp nog wat mee met hem van het land af te halen. En ik had de windmotor. Toen ben ik even naar de gemeente gegaan. Ik zei joh hier teken ik die windmotor, ik wil een hem achter in de tuin bouwen. Ja, ja, is goed joh, gaaf. Hè, dat ding was zo'n twaalf meter hoog, uiteindelijk. Maar nee hoor, prima, geen probleem. Er was geen enkele regelgeving over windmolens, dus die ambtenaar, die, ja, hij kon het nergens aan toetsen, dus het was wel goed. Dus ik heb dat ding erop gebouwd, maar nou zie, dan krijg je steeds een beetje meer liefde, je gaat steeds meer over die windmotoren zien en je ziet ook hoe ongelooflijk slecht het ging. Het waren gewoon vogelvrije objecten, dat als die boer, als een oud ijzer boer langsrijdt, die denkt joh ik geef je er vijf tientjes voor, dan was die weg, hè, drie uur later was die weg. En zo ging het natuurlijk veel te hard. Toen was de inventarisatie van jonge monumenten, en dat was met name dat er een lacune was in dat hele monumentenbestand tussen 1850-1940. Die inventarisatie, nou dat deden andere collega's binnen de rijksdienst, deden dat, die waren daarbij betrokken. Ik had ook wel contacten en ik zag al gauw, dat die windmotoren, dat, ja daar was geen aandacht voor. Terwijl toch ook wel voor de ontwikkeling van het platteland, best wel van belang was. Ik heb ook gezegd joh, het zou toch goed zijn om daar eens ook te beschermen. Nou ja, we kunnen niet alles beschermen. Nee natuurlijk kunnen we niet alles beschermen. Ik heb toen eigenlijk al die windmotoren die er nog stonden, heb ik toen geïnventariseerd. En toen heb ik gekeken, van nou ik wil eigenlijk van elk type en van elke producent, wil ik er eigenlijk minimaal één of twee bewaren, zodat wat we in Nederland hebben een beetje een beeld geeft van wat er van dat soort types gestaan heeft. En dat kan soms ook betekenen, dat ik een heel slecht exemplaar, waarvan ik zeg dat die wel heel bijzonder is, de laatste van dat type, dat we die behouden en een andere die misschien wat beter was, maar ja daar hebben we er al drie van, daar mag er wel één van afvallen. Dus die keuzes zijn toen gemaakt en er zijn er een stuk of 25 op de monumentenlijst gekomen. En daar zaten erbij, die waren gewoon heel slecht. Heel slecht. Enne, maar toen stonden ze op de monumentenlijst, toen waren ze niet meer vogelvrij.

Ed van Gerven:

Welk jaar was dat ongeveer dat je voor elkaar kreeg?

Gijs van Reeuwijk:

Dat waren die jonge monumenten, dus dat was, ja 1995, 2000 zo'n beetje, rond die tijd. Tussen 1995 en 2000 schat ik hier. Nou ja en toen ben ik daarna natuurlijk, toen stonden ze op de lijst en dan heb je iets om aan te gaan werken. Dus toen, successievelijk hebben we plannen gemaakt. Ze zijn overigens, diverse waren van het waterschap en zijn naar stichting Waterschap erfgoed overgegaan. Eigenlijk de meeste van die molens staan hier in Friesland. En zo hebben we, nou, we hebben ze nu bijna allemaal wel gerestaureerd inmiddels. We zijn nu op dit moment aan het afronden van een windmotor in Birdaard. Vrij grote windmotor, prachtig gelegen ook langs de Elfstedenroute. Stond er echt als een vogelverschrikker bij, heel slecht bij. En nou ja die, daar hebben we binnenkort de oplevering van, dus die kan ook weer meewerken. En daarmee, ja...

Ed van Gerven:

Want hebben ze ook nog een functie?

Gijs van Reeuwijk:

bijna allemaal kunnen ze gewoon dus meewerken voor de polderbemaling... D'r zijn erbij echt van die hele grote, dat zijn toch echt grote apparaten hoor, dat zijn echt grote dingen. Wieken van twaalf

meter doorsnede. Dat zijn molens die zijn zestien, nou nee even kijken, uhm, achttien meter hoog zowat, dus dat zijn wel echt grote objecten. Betonnen onderbouw d'r vaak nog onder, heel vroeg beton, een van de allereerste toepassing van beton in Nederland vaak, begin jaren twintig. Dus echt wel bijzondere dingen, het is een bijzondere schakel, want wat zien wij nu. We hebben de traditionele windmolens nog en we hebben de meest moderne poldergemalen, maar alles daartussenin is weg. Op een aantal plaatsen zijn er nog wat elektrische gemalen of dieselmolens overgebleven, daar kun je nog even zien, van, hoe heeft het zich ontwikkeld daartussenin? Maar eigenlijk maar heel beperkt. En juist die windmotoren, die geven juist dat hele beeld van overgang van traditionele bemaling, naar moderne bemaling met elektromotoren. En dat met name in de periode voor de oorlog, net na de oorlog. Die periode, dat was de hoogtijd van die molens en ik ben blij dat we, je hebt niet meer die 1500 die daar stonden, maar we hebben toch best wel een aardige groep die er nog overgebleven zijn, met ook grote, kleine verschil hè. Representatief beeld van wat er dus gestaan heeft.

Ed van Gerven:

Ja, ik wou net zeggen, want alle types waarmee je net begon zijn in principe...

Gijs van Reeuwijk:

Zijn aardig vertegenwoordigd, zijn aardig vertegenwoordigd ermee. Nou ja en je ziet nu ook vaak weer molenaars, die misschien ook weer, die wat meer liefde voor ijzer hebben en machines...

Ed van Gerven:

...nou ja, ik wou net zeggen

Gijs van Reeuwijk:

...die vinden het leuk om met zo'n ding, tja, je hoeft niet te zwichten, dus het is ook niet ingewikkeld. Je kunt vrij, we hebben vorig jaar ook, nee dit jaar, vlakbij Sneek nog een molentje, bij Ysbrechtum, die is ook helemaal gerestaureerd. Er zit een natuurgebied achter, een aantal mensen in het dorp zijn opgericht, hebben een opleiding gekregen. Nou, die hebben gewoon een heel schema, joh, op maandag zet ik hem aan, op dinsdag, dan zet jij hem aan en hij bemaalt het natuurgebied en nog wat vaarten in het dorp worden doorgespoeld. En dat dingetje staat daar vlakbij de rondweg, staat die daar mooi als een levend monumentje in het veld en ja prachtig. Ook ja, het is iets anders als een traditionele molen natuurlijk, ook in zijn verschijning als molen, toch denk ik in het belang van het behoud van molens.

Ed van Gerven:

Dat is zeker een ding, maar er zijn ook mensen die vinden het helemaal geen molen, geloof ik of?

Gijs van Reeuwijk:

Ja, dat verschuift, ik denk, al zijn het natuurlijk Hollandse molens...

Ed van Gerven:

Ja daar is de discussie over.

Gijs van Reeuwijk:

...het kwam natuurlijk voor, dat ze, terecht denk ik ook wel, toen, als een grote bedreiging zagen, dit soort molens van de traditionele molens. En dat was natuurlijk in de tijd, dat ja, net als dat hier in Friesland, er stonden honderden kleine molentjes die gingen gewoon, daar werd wekelijks één van afgebroken zowat natuurlijk, in die tijd. Dus dat was en daar kwam dan zo'n ijzeren molen. Dus dan werd eigenlijk, de ijzeren molen kreeg de schuld van het verdwijnen van de traditionele molen...

Ed van Gerven:

Ja precies, de concurrent.

Gijs van Reeuwijk:

...dat was niet helemaal, het lag wat genuanceerder natuurlijk. Dat er ijzeren molens kwamen, was natuurlijk omdat er behoefte was aan een andere soort bemaling. En in heel veel andere gebieden kwam er gewoon een stoomgemaal of een ander groot gemaal.

Ed van Gerven:

Precies. Dat was ook echt functioneel.

Gijs van Reeuwijk:

Het gebeurde, daar gebeurde hetzelfde. Alleen was het hier natuurlijk zo, dat op de plaats van de traditionele molen, daar kwam een opvolger, die men natuurlijk een stuk minder fraai vond als dat houten molentje. En dat, daar kun je ook wel gelijk in hebben denk ik, maar het laat wel iets zien van de maatschappelijke ontwikkeling en de economische ontwikkeling in Nederland. En de ontwikkeling van de bemalingstechniek. En daar is denk ik een, ja, ik ben ontzettend blij dat we die groep hebben kunnen behouden. En d'r zijn, net wat ik zeg, d'r zitten erbij, ik denk doordat we ze konden beschermen. Maar er zaten er ook bij waarvan ik gewoon nog eventjes moest bellen, van joh ik hoor dat die gesloopt gaat worden, laten we dat ding nog maar even, even staan. Er waren er zelfs bij waar een sloopvergunning voor was verleend. Ja uiteindelijk toch nog op de lijst, laat hem toch maar even, nou.

Ed van Gerven:

En dan lukte het ook dus?

Gijs van Reeuwijk:

Ja het lukt overall ook wel. En zijn soms nog beste bedragen, want het kost soms ook nog wel een paar ton om zo'n ding te restaureren.

Ed van Gerven:

Nou, dat wou ik zeggen ja. Ja precies.

Gijs van Reeuwijk:

Je hebt soms van die molens, die zijn best wel kostbaar. We hebben nu die molen bij Birdaard gerestaureerd en ja dat is toch bijna 120.000 euro, wat dat kost. Ja, niet een super ingewikkelde molen misschien, maar het is nog wel een ding, ook dat ding is dertien meter hoog, veertien meter hoog ofzo. Als je d'r naast staat, dan schrik je er nog van hoe groot hij is.

Ed van Gerven:

Dan is het een behoorlijk, en het geld komt dan echt wel binnen via subsidies en wat.

Gijs van Reeuwijk:

Nou ja we zien, bijvoorbeeld dat ding bij Birdaard is niet eens een rijksmonument.

Ed van Gerven:

Nee daarom.

Gijs van Reeuwijk:

Maar daar, er is een provinciale regeling, die, de provincie kan geld geven voor rijksmonumenten en voor gemeentelijke monumenten. En nou had ik gelezen dat de gemeente voornemens was een gemeentelijke monumentenlijst te gaan maken. Want ze hadden nog geen gemeentelijk monument. Dus toen hebben wij een bouwkundig onderzoek gedaan en toen is er een aanvraag geweest van de stichting, er was een stichting opgericht voor het behoud, en die stichting heeft een verzoek gedaan om hem op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen en dat zat de gemeente eerst wat mee in de maag. Maar ja ze bleken wel de regelgeving te hebben, maar ze hadden nog nooit een gemeentelijk monument aangewezen. Dus dit werd gemeentelijk monument nummer één. Maar toen opende dat de weg om bij de provincie subsidie aan te vragen. En toen we geld van de provincie hadden, konden we

bij andere fondsen gaan aankloppen. Waterschap deed geld mee en zo is die 120 duizend euro bij mekaar gekomen. Dus een hoop scharrelen, maar dan komt het geld er wel. En nu staat hij overeind en vind iedereen hem prachtig.

Ed van Gerven:

Ja, precies. Heb je wel wat eer van je werk gehad, ja.

Gijs van Reeuwijk:

En een lokale stichting natuurlijk. Kijk, ik kan de ideeën wel hebben. En dat is bij al die projecten zo, ik kan wel een aanjager zijn en ik kan mensen wijzen op hoe ze tot hun doel kunnen geraken. Hè, je moet het zien als een trein en ik zeg nou moet je de wissel naar links zetten en nou moet je hem naar rechts zetten en dan kom je op je eindstation aan. En als iedereen op z'n eindstation is, dan zegt iedereen, ja tuurlijk, ja eh, vanzelfsprekend dat we goed bij ons eindstation zijn beland. Hè, zo gaat dat dan.

Ed van Gerven:

Ja, precies.

Gijs van Reeuwijk:

Maar zij moeten vaak wel het project lokaal, moeten ze dat project wel trekken.

Ed van Gerven:

Ja, ik wou al zeggen. Jij kan alleen maar de richting aangeven. Ja, precies.

Gijs van Reeuwijk:

Ik kan ze wel heel goed helpen om een richting aan te wijzen.

Ed van Gerven:

Maar ze moeten het zelf doen.

Gijs van Reeuwijk:

Er moet draagvlak in de bevolking zijn. Dat is essentieel. Als dat draagvlak er niet is, dan is het een dood paard. En dus je doet het samen met de mensen, maar je probeert wel op essentiële momenten de goede, de juiste wegen, vanuit je ervaring, de juiste wegen te wijzen. Ja, dat vind ik nog steeds het belangrijkste van mijn functie, van mijn werk.

Ed van Gerven:

Van je taak, ja.